

Razumkov
centre

Kingdom of the Netherlands

MATRA Programme

Липень 2023

УКРАЇНА: ВІД ВІЙНИ ДО МИРУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Аналітичні оцінки

I. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА І ОБОРОНА: ГОЛОВНІ ПОДІЇ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

За результатами двох місяців масштабної ескалації бойових дій відбулися тактичні зміни умовної «лінії» фронту, які наразі не принесли оперативних успіхів жодній із сторін. Сили оборони України вели активні наступальні дії переважно на Бердянському та Мелітопольському напрямках та навколо міста Бахмут. Противник, паралельно з активними оборонними діями, намагався перехопити ініціативу та здійснити власний наступ на Лиманському та Куп'янському напрямках, а також в районі н. п. Авдіївка та Мар'їнка.

Відсутність видимого прогресу на полі бою підживлювала інформаційну хвилю песимістичних прогнозів стосовно перспектив українського наступу в світових ЗМІ, в т. ч. офіційних заяв і закликів стосовно необхідності переходу до політико-дипломатичних заходів врегулювання конфлікту. Кремль — з метою примушення офіційного Києва до переговорів на російських умовах — помітно активізував власну інформаційно-пропагандистську кампанію, спрямовану на зовнішню аудиторію, а також збільшив інтенсивність терористичних ударів по цивільних цілях на території України.

БОЙОВІ ДІЇ

Головні зусилля російської сторони протягом липня були спрямовані на стримування українського наступу на південній та південно-східній ділянках фронту, а також проведення власної наступальної операції на Лимано-Куп'янському напрямку. Військові зусилля російської сторони зі стримування українського наступу супроводжувалися активною внутрішньою та зовнішньою інформаційною кампанією. **Ключові меседжі** російської пропаганди: «повний провал українського наступу», «українська сторона зазнає величезних втрат у живій силі та техніці», «постачання західних озброєнь не змінює ситуацію на полі бою, а лише затягує конфлікт».

Українські Сили оборони продовжували активні наступальні дії на трьох ділянках фронту, а також здійснювали активну оборону, протидіючи російським атакам на північному сході. Зіштовхнувшись з більш ніж очікуваною проблемою прориву ешелонуваної російської оборони, вимушені були вносити корективи як, імовірно, у загальний план операції, так і, очевидно, у тактику наступальних дій, зосередившись на **виснаженні російських сил артилерією і ракетами дальнього радіуса дії замість атак через ворожі мінні поля**.

Заходи, спрямовані на послідовне ослаблення бойового потенціалу противника (удари по шляхах постачання, командних пунктах, місцях зосередження живої сили та техніки) поступово нівелюють переваги російської сторони і навіть **призвели до приблизного паритету за деякими видами основних озброєнь**. Слід зауважити, що кількісні порівняння є доволі умовними, так само як і передчасні висновки стосовно неможливості успішного наступу, що апелюють до класики планування наступальних операцій, яка передбачає наявність кратної переваги атакуючої сторони.

Вимушена відмова від застосування великих механізованих підрозділів для прориву ворожих ліній оборони на користь малих штурмових груп дозволила знизити втрати особового складу та техніки. Очевидно, що така тактика не передбачає швидких проривів у глибину оборони противника, але **«повільний» темп просування українських сил**, є, імовірно, максимально можливим за умов обмежених спроможностей, насамперед авіаційної підтримки та інженерної техніки. Водночас будь-які **оцінки відповідності ситуації на полі бою планам** українського військового командування оглядачами, які не мають доступу до таких планів, є доволі умовними та гіпотетичними.

Російське військово-політичне керівництво, попри публічну браваду власною військовою непереможністю, продовжує вживати заходів, що можуть бути свідченням їх глибокої занепокоєності українським наступом й, імовірно, невпевненості у можливості ефективно йому протидіяти. Показовою була заява поплічника російського диктатора Д. Медведєва про те, що [росії доведеться застосувати ядерну зброю, якщо контрнаступ України виявиться успішним](#). Російська влада протягом місяця зробила низку кроків, що також можуть розглядатися у контексті реагування на загрозу перспективи воєнної поразки. Так, були ухвалені [рішення з розширення мобілізаційного ресурсу](#): збільшення на 3 роки призовного віку (18–30 замість 18–27) та на 5 років граничного віку перебування в резерві. Окрім того, запроваджено низку більш жорстких репресивних заходів проти тих, хто намагається ухилитися від мобілізації (збільшення штрафів у 10 разів, обмеження прав на отримання послуг, управління автомобілем, виїзд за кордон тощо). За повідомленнями української розвідки, з початку 2022 р. росія [примусово мобілізувала близько 60 000 чоловіків на окупованих територіях України](#).

Окрім застосування всіх можливих військових засобів перехоплення ініціативи на полі бою, російське керівництво не припиняло спроби втягнути офіційний Київ у «мирні переговори», залучаючи різних посередників та шантажуючи Україну та її західних партнерів — і не лише — [ядерними погрозами](#), виходом із т. зв. зернової ініціативи, знищенням української портової інфраструктури та зерносховищ, оголошенням морської блокади українських портів, створенням додаткового напруження на західних кордонах Білорусі.

Слід зазначити, що актуальною залишається проблема відсутності своєчасної та дієвої реакції з боку міжнародної спільноти на російську агресивну риторику та акції. В цьому контексті слід вкотре звернути увагу на створену росіянами [загрозу умисного ядерного інциденту](#) на Запорізькій АЕС. Попри демонстрацію МАГАТЕ свого активного залучення, наразі відсутні будь-які результати їх втручання, окрім [контрольованого окупантами інформування про ситуацію на місці очима офіційних спостерігачів](#).

Передислокація залишків російської «ПВК Вагнера» на територію Білорусі не вплинули на оцінки рівня загрози наземного

вторгнення з огляду на їх чисельність (орієнтовно 5 тис. осіб). Водночас не слід применшувати ризики їх використання для здійснення диверсійних операцій (рейдів) на території сусідніх держав. [Лукашенко вже зробив кілька провокативних заяв про подібні наміри «вагнерівців», а на білорусько-польському кордоні почастішали провокації за участю мігрантів, під виглядом яких гіпотетично можуть діяти члени ПВК](#).

КЛЮЧОВІ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ ТА ПОДІЇ У СФЕРІ ОБОРОНИ

Верховна Рада продовжила дію [режиму воєнного стану та загальної мобілізації](#) на наступні 90 днів. Наприкінці червня були також внесені [зміни до переліку категорій громадян, яким надається відстрочка від мобілізації](#).

Мірою продовження конфлікту дедалі актуальнішим стає питання людських ресурсів, необхідних для поповнення втрат і створення резервів. Проблема «ухилянтів» — військовозобов'язаних, які намагаються уникнути виконання військового обов'язку, — не є новою, але спричинила значний суспільний резонанс через оприлюднення інформації про пов'язані з нею корупційні схеми. Насамперед це стосується Територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦКСП). Після гучного [скандалу з одеським «військкомом» Є. Борисовим](#) Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) [розпочало 102 перевірки стосовно керівників ТЦКСП](#).

МІЖНАРОДНІ ПОДІЇ (ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ)

Найголовнішою міжнародною подією липня, що стосується безпеки, став [саміт НАТО](#), що відбувся 11–12 липня 2023 р. у Вільнюсі. Попри те, що не збулися очікування (ймовірно, надто оптимістичні) стосовно запрошення до вступу в Альянс, були ухвалені важливі рішення, що сприятимуть зміцненню національної безпеки України в коротко- та середньостроковій перспективі:

- ✓ Позиція НАТО залишилася незмінною як стосовно (не)визначення часових рамок приєднання України до Альянсу, так і до визнання приналежності України до євроатлантичної спільноти та її права стати членом НАТО в майбутньому.

- ✓ Запроваджений більш високий формат відносин з Альянсом — заснована Рада Україна-НАТО замість відповідної Комісії.
- ✓ Скасована вимога виконання Плану дій стосовно членства в НАТО (ПДЧ), що суттєво скорочує для України термін набуття членства (за умови завершення війни та відповідності критеріям членства).
- ✓ Засновано спеціалізований координаційний штаб НАТО-ЄС стосовно підтримки України.

Окрім того, на полях саміту відбулася низка двосторонніх зустрічей Президента України з лідерами держав-партнерів, був підписаний меморандум за участю 11 держав про [навчання українських пілотів на винищувачах F-16](#).

Під час саміту лідери держав G7 оголосили [спільну декларацію про підтримку України](#), яка не є повноцінною гарантією

безпеки, але формалізує рамки довгострокових безпекових зобов'язань

Отже, аналіз найбільш важливих подій, політичних заяв та рішень дозволяє зробити наступні висновки:

- ✓ станом на кінець липня 2023 р., після двох місяців масштабної ескалації бойових дій відбулися тактичні зміни умовної «лінії» фронту, які поки що не принесли оперативних успіхів жодній із сторін;
- ✓ вимушена зміна тактики та, відповідно, зниження темпів наступу дозволяє мінімізувати втрати, з одного боку, але створює додаткові військові та політичні ризики — з іншого;
- ✓ наступні кілька місяців, імовірно, матимуть вирішальний вплив на подальший перебіг конфлікту. В разі неспроможності України продемонструвати бодай частковий, але переконливий успіх на полі бою, суттєво зростуть військові, економічні та політичні ризики, пов'язані з війною на виснаження.

II.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

У липні 2023 р. пріоритетом зовнішньої політики України залишалася безпекова проблематика. У цьому контексті, безумовно, центральною подією став Вільнюський саміт НАТО (11-12 липня), який надав імпульс євроатлантичній інтеграції України, підвищив рівень партнерства та співробітництва з Альянсом. Водночас українська дипломатія, підтримуючи високу інтенсивність контактів на двосторонньому рівні й активність на міжнародних майданчиках, намагалася зміцнити позиції на світовій арені, розширити коло країн солідарних з Україною.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ

Окреслюючи особливості зовнішньої політики України у липні 2023 р., слід відзначити форсований режим міжнародних контактів, переговорів, консультацій з іноземними партнерами напередодні саміту НАТО. Українська сторона активно лобювала на різних рівнях ідею прискореної інтеграції до Альянсу. Водночас й у другій половині місяця не спостерігалось зниження темпів й інтенсивності переговорного процесу. Характеризуючи події липня, варто звернути увагу на наступні напрями та сфери дій української сторони на світовій арені.

Політичний діалог з іноземними партнерами. Липневий етап «дипломатичного марафону» розпочався з візиту до Києва Прем'єр-міністра Іспанії П. Санчеса. Ця подія мала важливе значення з двох причин: по-перше, під час візиту була підписана спільна декларація на підтримку членства України в НАТО і водночас з 1 липня розпочалось головування Іспанії у Раді ЄС, що має важливе значення для євроінтеграційних планів Києва. Досить продуктивним можна вважати турне на початку місяця української делегації до Болгарії, Чехії, Туреччини, переговорів на вищому рівні з лідерами цих країн, у т. ч. підписання 6 липня українсько-болгарської декларації

про підтримку офіційною Софією інтеграції України до НАТО. Згодом, 8 липня Президент України і Прем'єр-міністр Португалії А. Кошта ухвалили [аналогічну декларацію](#), яка стала 23 документом, укладеним українською стороною з керівництвом держав НАТО щодо сприяння просуванню України до Альянсу.

Серед інших важливих контактів слід відзначити серію зустрічей і переговорів на полях саміту НАТО з лідерами США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Нідерландів, Канади, з керівниками НАТО, ЄС. Своєю чергою, відбулись консультації з керівництвом і урядовцями Польщі, Словаччини, Австралії, Нової Зеландії, Хорватії тощо.

До активу «липневої дипломатії Києва» слід віднести візити до України Президента Кореї Юн Сок Йоля (15 липня), Прем'єр-міністра Ірландії Л. Варадкара (19 липня) і Прем'єр-міністра Катару шейха [Мухаммада бін Абдулрахмана Аль Тані](#) (28 липня), які були продуктивними у плані політико-дипломатичної, фінансово-економічної підтримки України.

Паралельно в липні здійснювалися інші важливі переговори на дво- та багаторсторонньому рівнях за участю дипломатів, чиновників, політиків і бізнесменів. Серед них: візит в Україну директора ЦРУ В. Бернса, зустрічі з головою USAID, керівництвом японського агентства JICA, [Президентом Асоціації європейських торгово-промислових палат](#) тощо.

Розширення географії дипломатичних контактів. Протягом липня українська сторона намагалася підтримувати інтенсивний політико-дипломатичний діалог з країнами в різних регіонах світу. Зокрема, 5 липня В. Зеленський провів відеоконференцію зі студентською спільнотою Аргентини, відбулись переговори з міністрами закордонних справ Гватемали, Беніну. Київ відвідала урядова делегація Індії. Своєю чергою, 20 липня відбувся

перший в історії двосторонніх відносин візит Глави МЗС України до Пакистану, в рамках якого [пройшла зустріч з Прем'єр-міністром Ш. Шаріфом](#).

Помітною була активність української дипломатії на африканському напрямі, що пояснюється, з одного боку, зривом росією «зернової угоди», з іншого — проведенням в рф 27-28 липня саміту «росія-Африка». У цьому плані слід звернути увагу на наступні кроки й ініціативи української сторони: а) відбулась серія переговорів на найвищому рівні з лідерами Ефіопії, ПАР, Гвінеї-Бісау; б) 18 липня в Києві Президент України провів [пресконференцію для представників ЗМІ семи країн Африки](#) (ПАР, Нігерія, Кенія, Уганда, Гана, Кот-д'Івуар, Бенін); в) 19 липня Д. Кулеба провів зустріч з постійними представниками групи африканських країн в ООН, присвячену «зерновій угоді»; г) 23 липня глава МЗС України розпочав третє африканське турне, в рамках якого вперше в історії української дипломатії зустрівся з керівництвом Екваторіальної Гвінеї і Ліберії.

Просування українських інтересів й ініціатив на світовій арені. У липні 2023 р., українська влада на різних рівнях наполегливо лобювала кілька актуальних тем, використовуючи формат двосторонніх відносин, майданчики міжнародних організацій, публічні міжнародні заходи тощо.

Перше. Як і у попередні місяці, Київ активно просував ідею приєднання України до НАТО (важливо, щоб ця активність не знижувалася й після саміту Альянсу). Також ключовою темою для української влади є забезпечення умов для започаткування переговорного процесу про вступ до ЄС.

Друге. Ініціатива проведення глобального саміту для міжнародного утвердження української формули миру була серед пріоритетних тем у згаданих вище численних переговорах і консультаціях з керівництвом країн ЄС і НАТО, лідерами країн з різних регіонів світу.

Третє. На актуальному порядку денному — проведення III саміту «Кримської платформи», який відбудеться у Києві 23 серпня 2023 р. у гібридному форматі. Для України важливим завданням є забезпечення високого рівня участі та розширення географії

«Кримської платформи», зокрема, за рахунок країн Глобального півдня.

МІЖНАРОДНІ ПРОЦЕСИ І ПОДІЇ

3 липня 2023 р. в Гаазі на базі Агентства ЄС з питань співпраці у сфері кримінальної юстиції (Євроюст) розпочав роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України, який забезпечуватиме підтримку розслідувань злочинів країни-агресора, сприятиме збору та аналізу відповідних доказів. Паралельно в липні відбувся ряд інших подій, прямо чи опосередковано пов'язаних з політико-правовими аспектами російської агресії. Серед них слід відзначити: а) ПА ОБСЄ 3 липня ухвалила резолюцію, в якій [визнала росію державою-спонсором терористичної групи Вагнера](#); б) Європейський суд з прав людини у повному обсязі відхилив усі претензії рф за міждержавною скаргою проти України (2021 р.), в якій росія звинуватила Україну у «злочинах», у т. ч. щодо катастрофи лайнера МН-17; в) триває процес висилки російських дипломатів з країн ЄС. У липні Молдова оголосила про скорочення акредитованих дипломатів і співробітників посольства рф з 84 до 25. Водночас з Румунії було вислано 40 дипломатів рф; г) Палата представників Нідерландів (7 липня) і Сенат Італії (26 липня) визнали Голодомор 1932-1933 рр. геноцидом українського народу.

11-12 липня відбувся Вільнюський саміт НАТО. За великим рахунком він був менш амбітним, ніж очікував офіційний Київ. Але підсумки саміту мали важливе значення у плані подальшого забезпечення політичної та військово-технічної підтримки України, розширення співробітництва з країнами Альянсу, підвищення інституційного рівня партнерства. Було ухвалено ряд важливих рішень (про це нижче). 11 липня в рамках саміту коаліція 11 країн підписала з Україною меморандум, який визначає умови навчання українських пілотів на винищувачах F-16. Водночас країни G7 ухвалили [«Спільну декларацію про підтримку України»](#).

13 липня III Саміт США і країн Північної Європи (Данія, Ісландія, Норвегія, Швеція, Фінляндія) ухвалив Спільну заяву, в якій міститься засудження агресивної війни росії проти України, наголошується на забезпеченні безпекової, економічної, правової та гуманітарної допомоги Україні,

висловлюється готовність продовжувати дипломатичні зусилля для розширення міжнародної підтримки нашої країни.

19 липня. Широкого міжнародного резонансу набула ситуація з унеможливленням участі у саміті БРІКС (22-24 серпня 2023 р.) президента рф, з огляду на виданий МКС ордер на його арешт. Влада ПАР звернулась до прокуратури щодо ордера і підтвердила зобов'язання арештувати в. путіна. Ця ситуація засвідчила глобальний характер міжнародної ізоляції путінського режиму і невідворотності притягнення до відповідальності країни-агресора за злочини в Україні.

26 липня. Важливим прецедентом запровадження нового механізму партнерства України з Північноатлантичним Альянсом стало проведення за ініціатииви Києва засідання Ради Україна-НАТО, присвяченого безпеці в Чорноморському регіоні, виходу росії із зернової угоди, обстрілам української портової інфраструктури.

Серед інших зовнішньополітичних подій липня слід також відзначити подальше заострення політико-дипломатичних відносин між Києвом і Тбілісі внаслідок запровадження українською стороною санкцій проти грузинської компанії Georgian Airways, яка забезпечує авіасполучення з країною-агресором. Цей крок України, а також ситуація довкола стану здоров'я М. Саакашвілі призвели до взаємних дипломатичних демаршів і критичних заяв на високому і вищому рівнях.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗДОБУТКИ НА ШЛЯХУ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄС І НАТО

На євроінтеграційному треку спостерігалися різноспрямовані події і процеси. З одного боку, Україна продовжувала реалізацію рекомендацій Єврокомісії. На саміті НАТО керівництво ЄС висловило досить високу оцінку темпів української євроінтеграції. Паралельно Брюссель здійснив ряд кроків щодо зміцнення військової підтримки і військово-технічного співробітництва з Україною. Зокрема, ініційовано створення в рамках Європейського фонду миру окремої «української секції» для фінансування оборонних потреб України (€5 млрд щорічно).

Водночас 23 липня набув чинності регламент «Акт на підтримку виробництва боєприпасів» (ASAP), розроблений ЄС в рамках загального плану забезпечення України боєприпасами.

Саме посиленню співробітництва у безпековій сфері був присвячений черговий раунд політичних консультацій Україна-ЄС, який відбувся 27 липня у Києві. Своєю чергою, позитивним моментом стала угода між операторами ЄС і України щодо продовження на рік безкоштовного роумінгу для українців.

З іншого боку, на фоні виходу рф із «зернової угоди» і руйнування країною-агресором української портової інфраструктури набула особливої актуальності необхідність вирішення на рівні Єврокомісії проблеми блокування імпорту українського зерна з боку п'яти країн ЄС.

Як зазначалося, на євроатлантичному напрямі ключовою подією став Вільнюський саміт НАТО. Серед його підсумків для України стратегічно важливими є: а) підвищення рівня й інституалізація політико-дипломатичної, військової, фінансово-економічної підтримки у т. ч. в рамках «Спільної декларації про підтримку України», ухвалені країнами G7, до якої вже приєднався ряд інших країн НАТО; б) створення нового формату партнерства (Рада Україна-НАТО), спрямованого як на подальшу інтеграцію України до Альянсу, так і на оперативне реагування на нові виклики і загрози; в) запровадження нової моделі приєднання до Альянсу замість ПДЧ; г) ініціювання нових комплексних пакетів військово-технічної підтримки та започаткування процесу переозброєння України в авіаційній галузі.

Липень був насичений дипломатичними контактами та переговорами різного рівня. До активу української дипломатії слід віднести просування на шляху інтеграції до ЄС і НАТО. Зокрема, Вільнюський саміт додав нової якості та динамізму партнерству України з Альянсом. Водночас заслуговують на увагу результативні дії української сторони щодо зміцнення зовнішньополітичних позицій країни, розвитку співробітництва з державами Глобального Півдня, просування власних ініціатив на світовій арені тощо.

III.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА СФЕРА

1. ЗАКОНОДАВСТВО

1.1. Характерною ознакою законодавчої діяльності липня стало оприлюднення низки законів т. зв. «мирного характеру». Така діяльність українського парламенту, поруч із серією публічних заходів останнього часу, на яких обговорювались, зокрема, питання повоєнної відбудови економіки країни, дальшого реформування її правової та судової системи та навіть можливості проведення в повоєнний час загальнонаціональних виборів – стали яскравим свідченням непохитної віри українського суспільства загалом у невідворотність переможного закінчення російсько-української війни та настання миру. Так, предметом правового регулювання у липні стали питання «уточнення» дат окремих державних свят (днів [Української Державності – 15 липня, захисників і захисниць України – 1 жовтня та Різдва Христового – 25 грудня](#)), використання [майна закладів вищої освіти](#) державної форми власності, застосування правоохоронними органами [безпілотних повітряних суден](#) та протидії їх незаконному використанню, усунення суперечностей у [карантні кримінальних правопорушень](#), посилення адміністративної відповідальності у сфері [підготовки та допуску водіїв](#) до керування транспортними засобами, використання митних декларацій та електронної транзитної системи, передбачених [Конвенцією про процедуру спільного транзиту](#), а також удосконалення процедури оцінки [впливу на довкілля](#) та особливостей використання [відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами](#). При цьому, «мирний характер» нових законодавчих актів особливо рельєфно проглядається у двох останніх документах, оскільки саме питання безпечного для життя і здоров'я довкілля, як і охорони материнства та дитинства належать до фундаментальних засад майбутнього мирного розвитку України. Саме тому, увага законодавця навіть в умовах війни зосереджена на питанні удосконалення екологічної безпеки та належного гарантування материнських прав. Відтепер,

наприклад, за бажанням жінки та у разі відсутності медичних протипоказань частина відпустки тривалістю 70 календарних днів, передбачена до пологів, може бути перенесена та використана жінкою частково або повністю після пологів, починаючи з дня пологів. При цьому загальна тривалість відпустки не може перевищувати сумарно 126 календарних днів ([140 календарних днів – у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів](#)).

1.2. Не залишилися поза увагою законодавця у липні і питання особливостей функціонування режиму воєнного стану. Так, змінами до Кодексу України з процедур банкрутства, а також законів України «Про банки і банківську діяльність» та «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» законодавцем зроблено спробу врегулювати низку питань, пов'язаних із [застосування процедур банкрутства](#) у період дії воєнного стану.

Іншим Законом ВРУ, вносячи зміни і доповнення до Законів України «Про санкції», «Про Раду національної безпеки і оборони України», а також до [Кодексу адміністративного судочинства України](#), зробила суттєві уточнення та корективи щодо процедурних питань [у застосуванні санкцій як таких](#). Так, зокрема, Державний реєстр санкцій визначено законодавцем як інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення та надання інформації про всіх суб'єктів, щодо яких застосовано санкції. Він створюється з метою надання безоплатного публічного доступу до актуальної та достовірної інформації про всіх суб'єктів, щодо яких застосовано санкції і його дані мають бути відкритими та загальнодоступними. При цьому, порядок ведення та доступу до цього документу визначається Положенням про Державний реєстр санкцій, що затверджується Радою національної безпеки і оборони України, а сам Реєстр ведеться державною

та англійською мовами з використанням програмного забезпечення, розробленого відповідно до національних стандартів, що забезпечує його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що становлять **безпосередньо інформаційний ресурс держави**.

2. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

2.1. 28 червня 2023 р. Верховна Рада України ухвалила Звернення до Організації Об'єднаних Націй, парламентів та урядів держав-членів «Групи Семи», держав-членів Європейського Союзу та НАТО, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Міжпарламентського союзу, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Незалежної міжнародної медичної гуманітарної організації «Лікарі без кордонів» щодо забезпечення обміну та повернення в Україну всіх українських військовополонених та всіх незаконно утримуваних осіб. Цим документом українські парламентарі закликали міжнародне співтовариство посилити політико-дипломатичний та санкційний тиск на російську федерацію з метою запобігання глобальній світовій кризі, створеній державою-агресором, а також для відновлення міжнародного правопорядку, що базується на принципах Статуту ООН, взаємній повазі та співробітництві. ВРУ також закликала Міжнародний комітет Червоного Хреста, комітети ООН проти катувань та з прав людини посилити зусилля з метою забезпечення покращення умов для утримуваних

російською федерацією українських військовополонених та **запобігання катуванню, приниженню честі та гідності, порушенню прав людини**, встановлення місцеперебування всіх бранців – громадян України.

2.2. У зв'язку з тим, що російські ракетні удари по Києву, Одесі та Львову становлять безпосередню загрозу об'єктам всесвітньої спадщини – «Собор Святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра», «Львів – ансамбль історичного центру», «Історичний центр Одеси», ВРУ 28 червня 2023 р. звернулася до Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), парламентів та урядів держав-членів цієї міжнародної організації з пропозицією **позбавлення російської федерації членства в ЮНЕСКО**. На думку українських парламентарів, ракетні удари по Києву, Одесі та Львову є підтвердженням реалізації спланованих дій російської федерації, що спрямовані на знищення української ідентичності шляхом руйнування об'єктів культурної спадщини. При цьому, особливе занепокоєння народних депутатів України викликало те, що масовані повітряні атаки були здійснені по містах, історичні ареали яких включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а об'єкти, що зазнали руйнувань, перебувають у буферній зоні об'єкта всесвітньої спадщини – території, що забезпечує охорону цілісності та автентичності видатної універсальної цінності такого об'єкта. Саме тому через російську агресію історико-культурне надбання України перебуває в небезпеці, а культурна спадщина, у т. ч. об'єкти, включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, – **під загрозою знищення**.

IV. ЕКОНОМІКА

РІШЕННЯ

Раніше ми повідомляли, що наприкінці травня Уряд України та МВФ досягнули домовленості на рівні експертів стосовно перегляду Програми МВФ. Відповідно до прес-релізу МВФ, Україна послідовно виконує індикативні показники та структурні маяки. Відтак, Рада виконавчих директорів МВФ 29 червня 2023 р. [затвердила](#) перший перегляд програми «Механізм розширеного фінансування» (*Extended Fund Facility, EFF*) та виділення Україні другого траншу обсягом близько \$886 млн.

Встановлено, що з огляду на надзвичайно високий рівень невизначеності, спричинений війною росії проти України, програма EFF реалізовуватиметься у два етапи. На першому етапі програми зусилля спрямуватимуться на збереження макроекономічної та фінансової стабільності в умовах війни, щоб зміцнити потенціал України на її шляху до перемоги. На другому, повоєнному, етапі програми фокус зміститься на амбітніші структурні реформи для зміцнення макроекономічної та фінансової стабільності, підтримання пост-воєнної відбудови, сприяння сталому довгостроковому зростанню та підтримки реформ для прискорення вступу України до ЄС.

Слід також вказати на важливу особливість нинішнього етапу співпраці України з МВФ. Після вказаного першого перегляду програми EFF, МВФ оприлюднив оновлений Меморандум додавши [4 структурні маяки](#). З одного боку, це свідчить про довіру до України у її спроможності виконання складних реформувань. Проте, з іншого, це накладає додаткові вимоги й обмеження на країну, яка знаходиться у стані війни і всі наявні ресурси має витрачати на оборону.

Українській владі доречно більш наполегливо звертати увагу міжнародних інститутів стосовно можливості реформувань в умовах агресії, особливо у бюджетно-податковій сфері.

Нагадаємо, повернення довоєнних податків — одне з зобов'язань України в рамках меморандуму з МВФ, т. зв. структурний маяк, який має бути досягнуто для отримання чергового траншу МВФ.

Наприкінці липня Президент України [підписав податковий](#) Законопроект № 8401, який передбачає скасування з 1 серпня єдиного податку у 2% та частково — мораторію на перевірки для підакцизних товарів (алкоголь, тютюн, паливо), грального бізнесу та фінпослуг. А з 1 жовтня повертається відповідальність за порушення у сфері застосування РРО.

Хоча бізнес переважно невдоволений податковим посиленням, однак ухвалення цього Закону, як вказано, є важливою умовою, передбаченою угодою з МВФ, а тому має виконуватися.

Поряд з цим, визнано, що саме фіскальне спрощення було серед головних чинників встояння вітчизняного бізнесу після початку агресії. Відтак, загальна спрямованість Закону на посилення фіскального тиску може мати загальний негативний ефект для прискореного відновлення вітчизняного бізнесу.

Водночас НБУ ухвалив [рішення знизити облікову ставку](#) з 25% до 22% із 28 липня 2023 р. Стрімке сповільнення інфляції та стійка ситуація на валютному ринку уможливають початок циклу зниження облікової ставки. Це є важливим елементом забезпечення курсової стійкості за пом'якшення валютних обмежень і переходу до більшої гнучкості обмінного курсу. Хоча зниження облікової ставки радше символічне, однак на тлі збереження макрофінансової стабільності, вказує на напрям діяльності НБУ у підтримці відновлення економіки.

Україна продовжує доволі успішну співпрацю з іншими Міжнародними фінансовими інститутами. Зокрема, Україна отримує \$1,5 млрд [позики](#) від Світового банку

під гарантії уряду Японії. Відповідну угоду 20 липня підписали Світовий банк і Міністерство фінансів України.

За повідомленням Уряду, кошти передбачені для зміцнення соціального захисту й надання допомоги людям під час війни та для відновлення економіки.

Європейська комісія (ЕК) на своєму сайті оприлюднила [стратегію](#) інтеграції залізничних систем України та Молдови в європейську, зокрема — перехід на євроколію шириною 1 435 мм. Стратегія розроблена ЕК спільно з Європейським інвестиційним банком і передбачає побудову в Україні та Молдові нової магістральної мережі колії 1 435 мм, яка працюватиме паралельно з теперішньою мережею 1520 мм.

Водночас будівництво нових коридорів з європейською шириною колії не є достатнім для забезпечення інтеграції залізничних систем вказаних країн до ЄС. Зокрема, серед проблем вказується на вкрай незадовільний і застарілий стан рухомого складу в Україні.

Передбачається реалізація вказаного проєкту в три етапи, загальною вартістю близько €12 млрд. Якщо проєкт буде ухвалений, це стане значним внеском у євроінтеграційне спрямування України.

Продовжується структурне очищення банківської системи України — НБУ ухвалив [рішення про виведення](#) Sense Bank з ринку. Тимчасова адміністрація відповідно до вищезазначеного рішення запроваджується з п'ятниці, 21 липня 2023 р.

Одним з найвагоміших факторів виведення вказаного банку є опосередкована пов'язаність двох власників-громадян росії з країною-агресором, їх підтримка дій та політики, які загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності України, що завдає значного репутаційного ризику та має суттєвий негативний вплив на діяльність всієї вітчизняної банківської системи.

ПОДІЇ, ПРОЦЕСИ, ТЕНДЕНЦІЇ

Стосовно стану та тенденцій вітчизняної економіки, то МВФ визнав, що вона (економіка) демонструє більшу, ніж прогнозувалося, стійкість. Інфляція стрімко знижується, а розмір міжнародних резервів зростає. Станом на

1 липня 2023 р., міжнародні резерви України сягнули майже \$39 млрд, що є [найвищим показником](#) за всю історію незалежності України (на 1 червня [становили](#) \$37,3 млрд).

Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,2 місяця майбутнього імпорту, що посилює макроекономічну стійкість вітчизняної економіки.

Враховуючи це, Міжнародний валютний фонд поліпшив прогноз зростання української економіки цього року до діапазону 1-3% (раніше — менше як 1%).

При цьому, продовжується значна підтримка українців у Європі. За повідомленням Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, з початку широкомасштабної російської агресії європейські країни виділили на прихисток для українців вже понад €43 млрд. Такі витрати включали грошові виплати, надання житла, медичної допомоги, освітні послуги, а також забезпечення продуктами харчування та засобами першої необхідності. Лідерами серед європейських країн є Польща — понад €12 млрд, і Німеччина — близько €11 млрд.

Нагадаємо, з 24 лютого 2022 р. по 3 січня 2023 р. в Європі для тимчасового захисту зареєструвалося 7,915 млн осіб. А згідно з даними УВКБ ООН, станом на червень 2023 р. кількість біженців з України, зареєстрованих у світі, складала 6,341 млн осіб.

Загалом проблема міграції українців (насамперед вимушених переселенців) продовжує загострюватись. Неповернення вимушених мігрантів на Батьківщину коштуватиме Україні \$113 млрд недоотриманого ВВП за 10 років, про що йдеться в дослідженні, проведеному ГО EasyBusines та Центром економічного відновлення. Проблема полягає у тому, що дедалі більше українців, які втекли від війни, працевлаштовуються за кордоном, віддають дітей до місцевих шкіл та садочків, проходять професійне навчання, знаходять там роботу. Відтак, чинники до повернення до України послаблюються, Україна втрачатиме як трудові ресурси, так і людський капітал.

Незважаючи на війну, Україна поступово запроваджує структурні зміни, які мають зміцнити економіку і сприяти інтеграції країни у глобальні економічні структури.

Так, зокрема, Україна [подала запит](#) на приєднання до Транстихоокеанського партнерства, одного з найбільших альянсів, заснованого як зона вільної торгівлі. Це дозволить країні долучитися до вільної торгівлі з 11 країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, який є найбільш динамічним у світовій економіці.

Ще одна провідна країна регіону — Південна Корея — оголосила, що запропонує [всебічну підтримку](#) як державного, так і приватного секторів для проєктів відновлення України вартістю \$52 млрд.

Корейський уряд вже незабаром розпочне оцінку будівельних майданчиків для модульних будинків, щоб швидко забезпечити людей житлом, а також школами та лікарнями. Також планується надання технічної допомоги для відновлення водної інфраструктури, доповнюючи гуманітарну допомогу, яку вже надали після руйнування Каховської дамби. Загалом, проєкти охоплюють різні сектори, включаючи атомні електростанції з малими модульними реакторами, реконструкцію аеропортів, будівельну техніку, залізничний транспорт та інформаційні технології.

Поряд з цим, за I п/р 2023 р. Фонд держмайна залучив до бюджету рекордну суму від приватизації, яка [принесла до держбюджету](#) 1,82 млрд грн. Це добрий показник, оскільки сумарно за аналогічний період трьох попередніх років приватизація принесла майже таку ж суму.

Серед знакових — продаж першого морського порту в історії України (Усть-Дунайськ за 201 млн грн). Важливість порту, вірогідно, зростатиме, зважаючи на необхідність маршрутів, альтернативних морським, доставки вантажів на зовнішні ринки.

У II кварталі результати експертних досліджень виявили суперечливі оцінки бізнесу

стосовно економічних зрушень в країні. Так, на початку липня НБУ оприлюднив [результати власного дослідження](#) ділової активності та очікувань вітчизняних підприємств у II кв. 2023 р. Загальний висновок був цілком позитивний. Зокрема, йдеться про те, що попри активні бойові дії, бізнес уперше з початку повномасштабної війни очікує зростання ділової активності в наступні 12 місяців. Водночас помітно покращилася ділова активність: індекс ділових очікувань (ІДО) — досяг 104,5% (у попередньому кварталі — 91,2%).

Вказані та інші результати вказують на те, що економічні справи у підприємств у II кв. є помітно кращими, ніж це було у I кв. 2023 р.

Однак далеко не всі результати опитувань є позитивними. Так, наприкінці II кв. 2023 р. зафіксовано [падіння усіх складових](#) Індикатора споживчих настроїв українців — від особистого матеріального становища до стану економіки країни.

Зокрема, узагальнюючий Індекс споживчих настроїв українців зменшився на 9,5 п. та становить 82,5 п. Значною мірою це зумовлено продовженням воєнних дій, а також затримками у реалізації широких проєктів, спрямованих на відновлення країни.

Тобто прослідковувалася більш песимістична оцінка населенням України ситуації на споживчих ринках як станом на зараз, так і в найближчому майбутньому.

Отримана різноспрямована динаміка оцінок економіки країни вказує на необхідність примноження владних зусиль для її (економіки) структурного зміцнення, а також посилення соціальної спрямованості, що є необхідною умовою розширення трудових ресурсів (у т. ч. шляхом стимулювання повернення українців з-за кордону).

АНАЛІЗ ЦІНОВОЇ ДИНАМІКИ НА РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ ЗА ЛИПЕНЬ (ПІСЛЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ГРАНИЧНИХ ЦІН)

1. Ціни РДН в Україні очікувано та прогнозовано зросли, і, напевно, всі дуже здивувалися б, якби цього не сталося на фоні дефіциту генерації (окуповані, побиті та знищені генпідприємства) та сезонного підвищення споживання (літо, спека). Однак очіувалося дещо менше підвищення через низьку купівельну спроможність комерційного сектора в умовах війни.

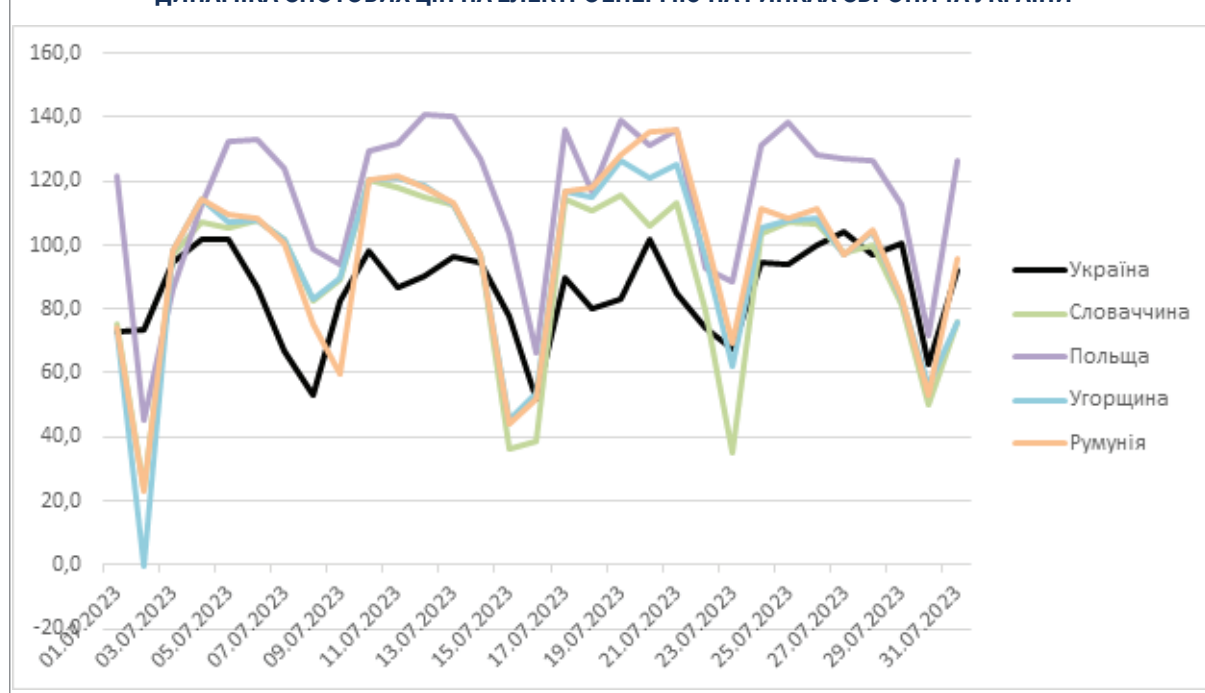
2. Липневі ціни на РДН порівняно з червнем 2023 року скоригувалися на 20% — з 73 €/МВт-год. до 86 €/МВт-год. Загалом ціни стали значно ближчими до рівня цін сусідніх європейських країн, однак якісною ознакою змін є інший показник — цінова крива також стала більше схожою на європейські тренди, тобто ринок зробив впевнений крок до цінової синхронізації та реального маркет-каплінгу. На графіку чітко видно, що цінові тренди України та Європи рухаються практично синхронно — ними рухає ринок, а не ручне управління.

3. Ще одним важливим висновком є те, що ціни стали більш волатильними і почали відповідати поточній ринковій кон'юктурі України. Втім існує питання здатності промислового сектора сплачувати ринкові ціни без істотного зниження обсягів виробництва продукції.

4. Тут цікавим показником здорового ринку є цінова диференціація будніх днів та вихідних. Так, ціни у вихідні дні стали значно нижчими за ціни у робочі дні. В той час як до зміни прайс-кепів, ціни на РДН в вихідні дні були лише близько 2% нижче за робочі дні. В липні різниця між вихідним днем та робочим сягає близько 25%. Такі зміни відповідають нормальній динаміці цін на європейських ринках електроенергії.

5. Загалом протягом липня ціни на РДН в Україні почали відображати реальну поточну ситуацію з загальним балансом електроенергії в країні. Так, коли на 3 тижні липня один енергоблок АЕС повернувся в роботу після ремонту, в цей же час було більше електроенергії АЕС в системі, то РДН в Україні знизився до рівня менше ніж 3 800 грн/МВтг.

ДИНАМІКА СПОТОВИХ ЦІН НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЮ НА РИНКАХ ЄВРОПИ ТА УКРАЇНИ

Наступного тижня, коли інший енергоблок АЕС пішов в ремонт, одночасно зросло споживання через спеку, то ціни РДН зросли до рівня близько 4 000 грн/МВт-год.

6. За місяць дії нові прайс-кепи все ж дозволили залучити імпорт електроенергії для покриття дефіциту, особливо у вечірні години. Так за липень було імпортовано 60 млн кВт-год зі Словаччини, Польщі та Молдови. Це є приблизним еквівалентом роботи 1-го вугільного блоку.

7. Імпорт допомагає енергосистемі України легше пройти пікові навантаження, однак крім обмеженого фізичного обсягу міждержавного перетину, головним стримуючим фактором збільшення імпорту е/е є штучні цінові обмеження на ринку — адже ціна в сусідніх країнах Європи зазвичай вища за

встановлені цінові кеви і це блокує імпорт дефіцитної і такої потрібної електроенергії.

8. Прогноз на серпень-вересень. Ціни на РДН будуть формуватися в залежності від покриття витрат найдорожчої теплової генерації та дефіциту в окремі години й в середньому складатимуть до 4 000 грн за МВт-год.

Загалом, можна впевнено констатувати — послаблення тиску кепів на формування ціни оздоровило ринкові механізми, ціна почала формуватися з огляду на реальний баланс попиту/пропозиції.

Однак рівень цінових обмежень досі штучно обмежує формування реальної цінової кон'юнктури, що наочно видно з того, як часто ціни на ринку впираються в «стелю» прайс-кепів.

VI.

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ КРОКІВ В НАПРЯМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ДОХОДІВ

30 червня 2023 р. Верховною Радою було ухвалено Законопроект *«Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану»*, яким скасовуються воєнні податкові пільги та вносяться зміни до податкового регулювання. Набрання чинності відбудеться 1 серпня 2023 р.

В пояснювальній записці вказано, що метою ухвалення проекту Закону є виконання Україною зобов'язань в рамках Меморандуму про економічну та фінансову політику від 8 грудня 2022 р., відповідно до якого Україна взяла на себе зобов'язання якнайшвидшого відновлення довоєнного стану податкової політики, яке, зокрема, передбачає внесення змін до законодавства в частині обмеження з 1 липня 2023 р. дії мораторію на проведення податкових перевірок, особливостей застосування спрощеної системи оподаткування у вигляді єдиного податку у розмірі 2%, норм щодо незастосування відповідальності за порушення вимог Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» тощо.

При цьому не буде планових податкових перевірок до припинення чи скасування воєнного стану на території України; документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ; підприємства звільняються від відповідальності за порушення вимог щодо застосування РРО, скоєні в період з 1 січня 2022 р. по 1 жовтня 2023 р.; штрафи за порушення використання РРО для платників єдиного податку другої та третьої груп зменшено зі 100% до 25% та зі 150% до 50% вартості товару.

Проте у бізнес-колах України лунає жорстка критика зазначеної ініціативи. Бізнес розраховував, що Президент не підпише посилення податкового тиску для підприємств.

Петиція про вето на новий Закон набрала необхідних 25 тис. голосів, проте [Закон Президент підписав](#).

Представники бізнесу в якості наслідків запроваджених законодавчих змін прогнозують навіть згортання виробничих та будівельних процесів. Як наслідок будуть підвищуватися роздрібні ціни та скорочуватимуться робочі місця, що призведе до падіння доходів та купівельної спроможності громадян. Найбільше підприємців лякають перевірки, навіть не дивлячись на те, що перевіряти будуть обмежене число бізнесів. Наголошується на тому, що податкова має працювати виключно з ризикованим бізнесом, який має справу з використання різних схем ухиляння від сплати податків, не чіпаючи «білий» бізнес.

Найменше суперечок в бізнес-колах України викликало скасування 2% єдиного податку. З моменту його запровадження було зрозуміло, що це тимчасовий захід. До того ж він не набув великої популярності серед вітчизняних підприємств. На цей податок перейшли всього близько 40 тис. ТОВ і 300 тис. ФОПів. Більшість з них і до того працювали на єдиному податку і фактично скористалися можливістю сплачувати 2% замість 5%. Тож скасування цієї норми є цілком логічним кроком. Хоча в надскладних умовах війни ФОПам буде важко платити більше.

Загалом реалізація проекту Закону покликана сприяти збільшенню надходжень до державного та місцевих бюджетів. Такі законодавчі ініціативи лягають у логіку розробки [Національної стратегії доходів](#), необхідність якої пов'язана з високою залежністю України від зовнішньої допомоги та необхідністю знизити її в майбутньому. Національна стратегія доходів спрямована на те, щоб створити умови для доходної бази всередині країни для того, щоб зменшити зовнішню залежність України від фінансової допомоги. Стратегія

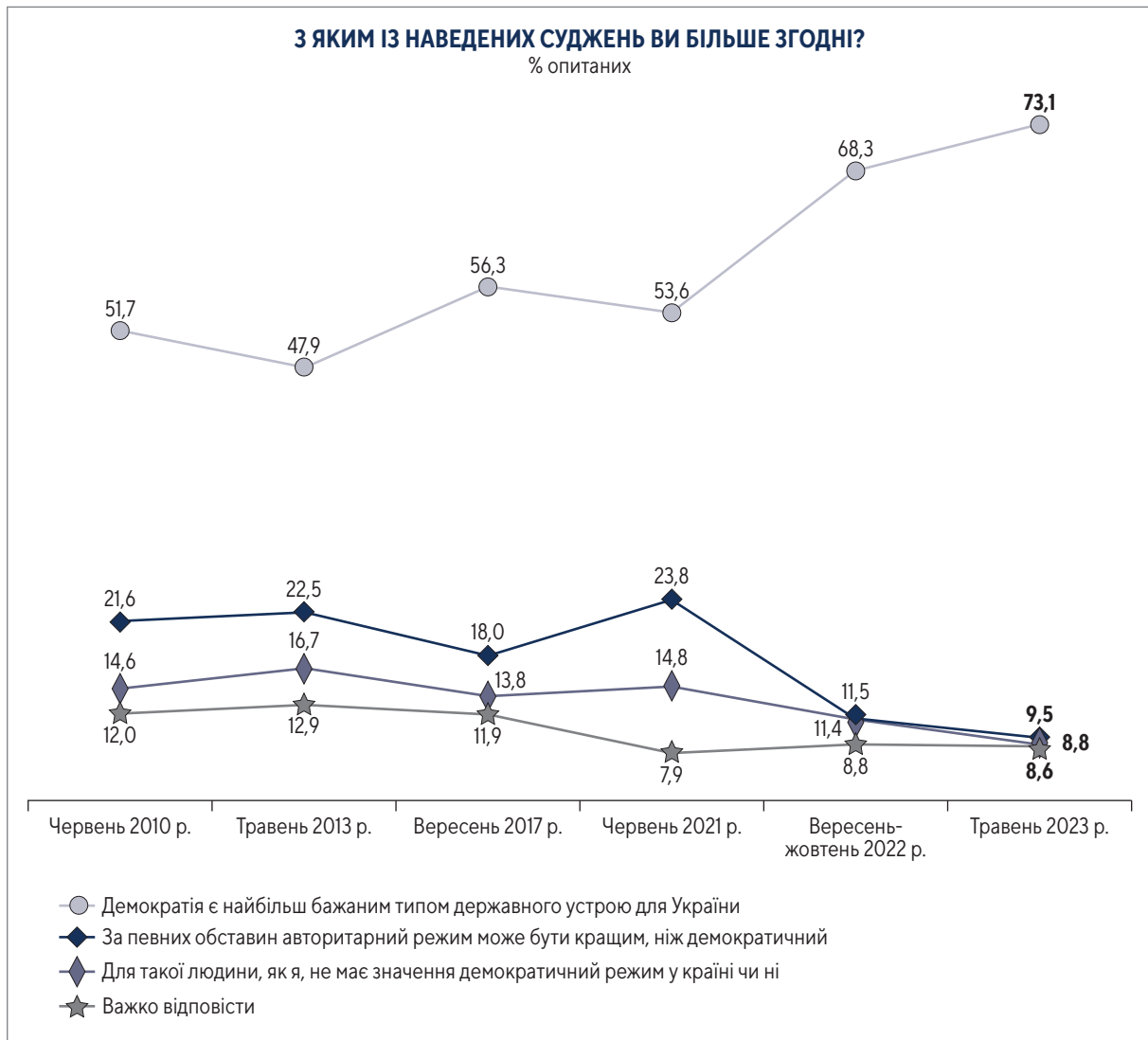
має визначити ключові засади та завдання податкової політики та адміністрування як на короткострокову перспективу, так і на період післявоєнного відновлення. Зокрема, про розробку Національної стратегії доходів йдеться в заяві про [майбутню програму співробітництва України та Міжнародного валютного фонду](#), відповідно до якої Україна зможе отримати \$15,6 млрд кредитного фінансування протягом наступних 48 місяців. Одним з найважливіших завдань стратегії є встановлення справедливості в частині оподаткування.

Чотирирічна програма EFF з МВФ передбачає, що на другому етапі, який орієнтовно розпочнеться у 2025 р., податково-бюджетна політика буде зосереджена на найважливіших структурних реформах для гарантування середньострокових доходів за рахунок реалізації Національної Стратегії Доходів поряд з покращенням управління державними фінансами та впровадженням реформ управління для підтримки післявоєнного відновлення.

VII.

ПОЗИЦІЇ ГРОМАДЯН З АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ¹

¹ Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 23 по 31 травня 2023 р. в рамках проекту Програми MATRA, що фінансується Посольством Королівства Нідерландів в Україні.

Оцінки та висновки авторів дослідження не слід розглядати як офіційну позицію Посольства.

Опитування методом face-to-face проводилося у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій обл. та м. Києві (у Запорізькій, Миколаївській, Харківській, Херсонській обл. – лише на тих територіях, що контролюються Урядом України та на яких не ведуться бойові дії).

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статеві-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2023 р. (за віком, статтю, типом поселення).

Опитано 2 020 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

НАСКІЛЬКИ ТАКІ ТИПИ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ ХОРОШІ ДЛЯ НАШОЇ КРАЇНИ?

% опитаних

Березень 2017 р.

Вересень-жовтень 2022 р.

Травень 2023 р.

Демократична політична система

Дуже хороша	35,8	53,9	56,7
Швидше хороша	50,7	36	36,1
Швидше погана	10,3	8,7	5,3
Дуже погана	3,0	1,2	1,2
Не відповіли	0,2	0,2	0,8

Сильний лідер, незалежний від парламенту та виборів

Дуже хороша	35,0	30,3	26,2
Швидше хороша	44,9	37,4	36,0
Швидше погана	14,3	21,1	26,4
Дуже погана	5,7	10,9	10,6
Не відповіли	0,2	0,3	0,8

Не уряд, а експерти ухвалюють рішення, які вважають кращими для країни

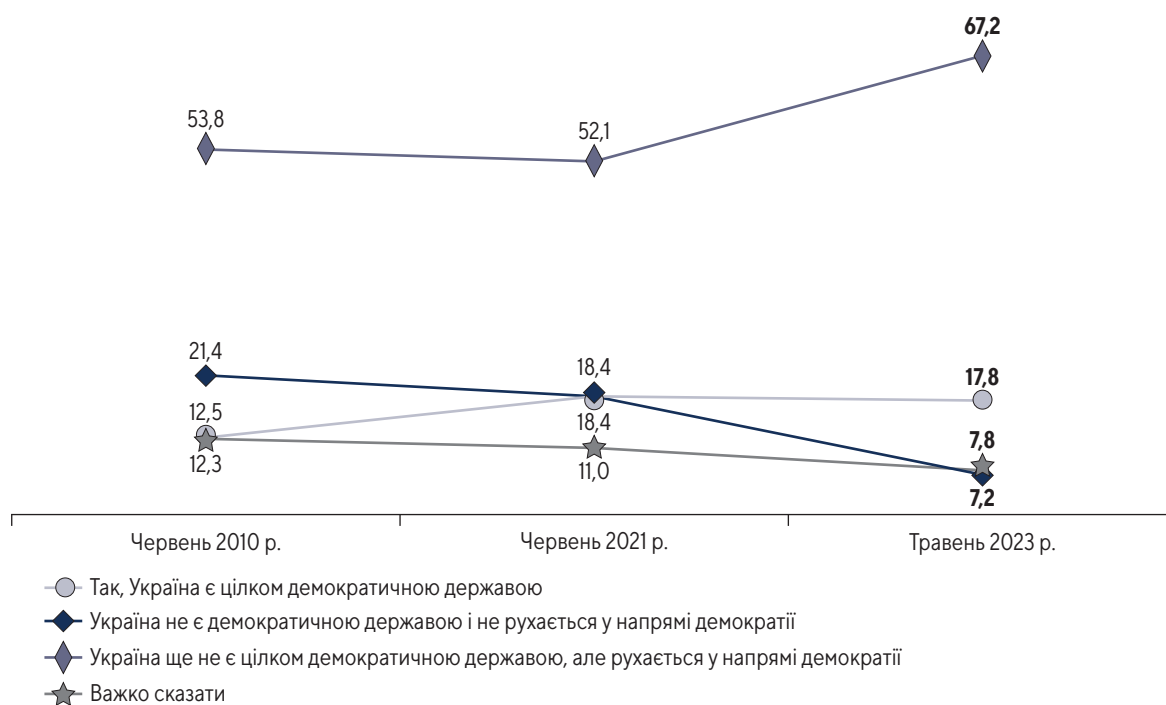
Дуже хороша	20,6	18,2	20,3
Швидше хороша	48,1	42,2	40,4
Швидше погана	23,2	29,2	30,6
Дуже погана	8,0	9,9	7,7
Не відповіли	0,2	0,5	1,0

Правлять військові або військовий режим

Дуже хороша	1,7	8,6	8,5
Швидше хороша	10,7	21,8	19,8
Швидше погана	46,7	39,9	40,5
Дуже погана	40,7	29,1	30,4
Не відповіли	0,3	0,5	0,9

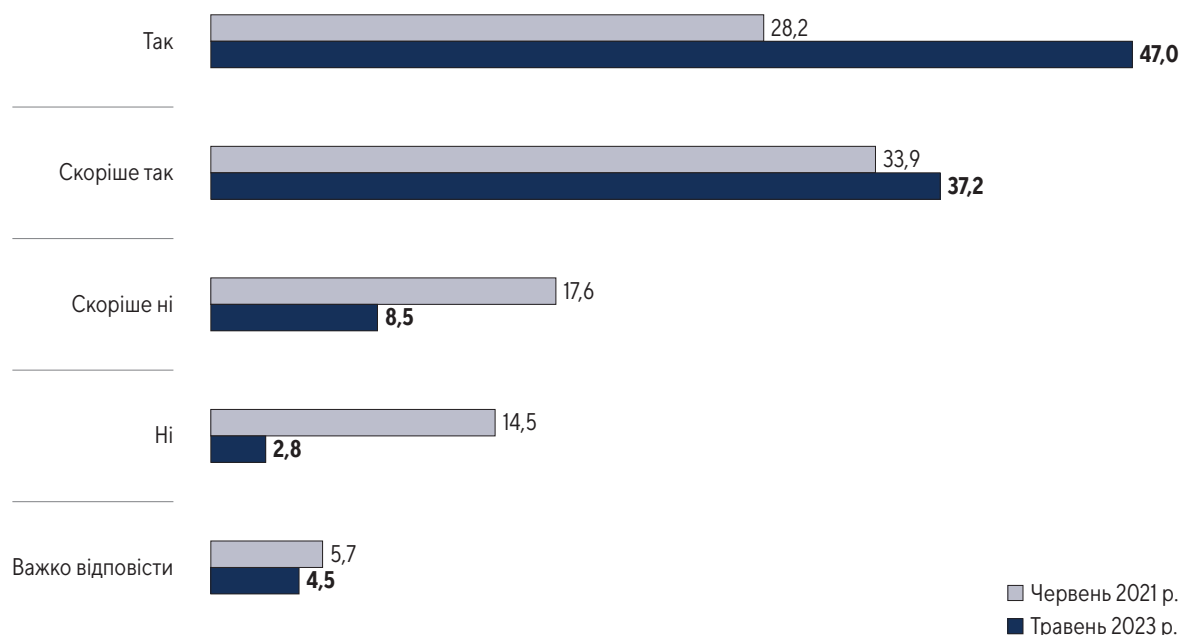
ЧИ Є УКРАЇНА ДЕМОКРАТИЧНОЮ ДЕРЖАВОЮ?

% опитаних

ЧИ ВІДЧУВАЄТЕ ВИ СЕБЕ ВІЛЬНОЮ ЛЮДИНОЮ?

% опитаних

ЯКЕ З ЦИХ СУДЖЕНЬ ВАМ БЛИЖЧЕ?

% опитаних

	Червень 2010 р.	Грудень 2017 р.	Червень 2021 р.	Травень 2023 р.
Звичайно, важливими є і свобода, і достаток, при цьому заради особистої свободи та гарантій дотримання всіх громадянських прав я готовий терпіти певні матеріальні труднощі	32,4	38,0	43,1	50,9
Звичайно, важливими є і свобода, і достаток, при цьому в обмін на власний добробут я готовий поступитися державі часткою своїх прав та громадянських свобод	30,1	25,0	30,8	23,0
Важко сказати	37,6	37,0	26,1	26,1

ЯКИМ ВИ БАЧИТЕ МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ?

% опитаних

	Квітень 2003 р.	Березень 2010 р.	Березень 2019 р.	Червень 2021 р.	Вересень-жовтень 2022 р.	Травень 2023 р.
Україна буде високорозвинутою, демократичною, впливовою європейською країною	31,1	37,7	41,5	40,0	64,7	64,0
Україна буде країною, що йде особливим шляхом розвитку (як, наприклад, Китай)	8,0	16,3	19,9	13,3	13,6	16,2
Україна буде слабозвиненим придатком Заходу	10,4	4,5	7,2	10,0	3,9	3,4
Україна назавжди стане країною «третього світу», нерозвинутою і маловпливовою	10,8	5,3	6,8	10,8	1,7	2,4
Україна зникне як самостійна держава	4,9	2,7	3,1	5,2	1,5	0,7
Україна буде слабозвиненим придатком росії	4,7	8,5	2,0	2,0	0,8	0,3
Мені не цікаво майбутнє цієї країни	2,2	0,8	2,0	1,1	0,5	0,0
Інше	2,9	3,6	2,8	1,9	1,4	0,8
Важко відповісти	25,0	20,6	14,8	15,8	11,9	12,2

